

EDMUND TREMPAŁA

FUNKCJONOWANIE EDUKACJI RÓWNOLEGŁEJ W POLSKIM SYSTEMIE OŚWIATY I WYCHOWANIA (RELACJE Z BADAŃ ZESPOŁOWYCH)¹

Wychowanie człowieka jest wynikiem procesów zachodzących w całym społeczeństwie. W zmieniających się warunkach społecznych, ekonomicznych i politycznych znaczenie wychowania, choć w istocie swojej pozostaje niezmienione, nabiera jednak nowych wymiarów.

Wychowanie coraz bardziej rozszerza swój zakres, coraz dalej wykracza poza tradycyjne ramy instytucji szkolnych i pozaszkolnych celowo i świadomie organizujących pracę wychowawczą.

Świadczą o tym obecne przemiany w dziedzinie edukacji, które odznaczają się ekspansją myśli pedagogicznej do różnych środowisk społecznych, instytucji i placówek, w poszerzaniu ram procesu wychowawczego i uwzględnianiu jego różnorodnych uwarunkowań społeczno-kulturowych, ekologicznych i ekonomicznych. Zjawisko wychowania występuje także w instytucjach i sytuacjach, które są powołane i organizowane do zupełnie innych celów.²

Wszystko co dzieje się w globalnym społeczeństwie, na różnych poziomach i

w różnych sferach życia, wywiera wpływ w odniesieniu do poszczególnych kategorii wieku człowieka, począwszy od okresu niemowlęcego i poniemowlęcego, przedszkolnego, szkolnego, aktywności zawodowej aż do wieku poprodukcyjnego. Oddziaływania i wpływy te niejednokrotnie są silniejsze niż działalność instytucji specjalnie powołanych w celu kształcenia i wychowania. Dlatego też analizując wpływy wychowawcze na jednostkę lub grupę ludzką należy je poszukiwać nie tylko w instytucjach planowych działań wychowawczych, ale również w działaniach, których efekty są funkcją uboczną lub zupełnie nie zamierzoną.³

W dziedzinie wychowania społeczeństwo nie zaspokoi swoich potrzeb za pośrednictwem pojedynczej instytucji oświatowej nawet najbardziej rozbudowanej. Choć w realizacji zadań społecznych wiodącą rolę powinna spełniać szkoła, ale nie osiągnie ona zamierzonych celów, gdy będzie funkcjonowała w osamotnieniu. Zakłady produkcyjne i usługowe, administracja, organizacje polityczne, stowarzyszenia, środki masowego komunikowania mają w wychowaniu swój skuteczny udział. Indywidualna i zbiorowa społeczność lokalna i ponadlokalna są same w sobie środowiskami o wielkiej sile oddziaływań wychowawczych. Tak więc społeczeństwo posiada wielki potencjał wychowawczy dzięki swym instytucjom i swej strukturze społecznej i administracyjnej, swym kręgom kulturowym, a przy sprzyjających warunkach może być "szkołą postaw obywatelskich i ogólnoludzkich". Można zatem powiedzieć, że społeczeństwo może być zbiorowym edukatorem jednostek i grup ludzkich. Słowem - społeczeństwo stanowiące dynamiczny układ jednostek i grup społecznych, organizacji i instytucji oraz różnych form życia zbiorowego wywiera nieustający wpływ na kształtowanie osobowości ludzi, na ich aktywność i postawy. Ta występująca różnorodność i wielostronność może oddziaływać (jak już powiedzieliśmy wcześniej) na jednostki i grupy ludzkie w różnych okresach ich życia na rozmaite ich sfery osobowości. Do takiego stwierdzenia upoważnia nas fakt, że rozwój osobowości człowieka jest m.in. zależny od całości kształtu zachowania się ludzi w najbliższym otoczeniu, stwarzanej przez nich sytuacji i środowiska, reprezentowanych przez nich wartości oraz od funkcjonowania całkowitego systemu oświaty i wychowania. Te wszystkie elementy stanowią społeczeństwo edukacyjne, które wpływa na rozwój fizyczny i psycho-społeczny człowieka. Kształtują go wszelkie zdarzenia, których doświadcza; zadania jakie przed nim stawiają inne osoby i instytucje; działalność jaką podejmuje i ludzie, z którymi się styka i współdziała. Zachowanie człowieka jest zależne od rzeczywistości, w której uczestniczy oraz odpowiedzią na różne sytuacje, w jakich się znajduje. Ponadto codzienne obserwacje dobrze lub źle wykonywanej pracy kolegów, zwierzchników, powodzenia lub niepowodzenia w pracy, zabawie i nauce także nie są obojętne w rozwoju człowieka.

Słowem - każdy człowiek wychowuje się przez naturalny fakt współżycia społecznego oraz celowo i świadomie powołanych do tej pracy nauczycieli profesjonalnych i nieprofesjonalnych.⁴

W przypadku, gdy ustają wpływy wychowania intencjonalnego, wówczas na człowieka oddziałuje głównie i kształtuje go rzeczywistość społeczna, w której uczestniczy. Zabawa, praca, działalność społeczna, polityczna, artystyczna są podstawowymi elementami czynnościowymi tej rzeczywistości. Uogólniając, można powiedzieć, że określony poziom rozwoju człowieka jest ściśle zależny od kształtu społeczeństwa edukacyjnego w skali mikro i w skali makro, którego on jest członkiem.

W sumie niemal wszystko, z czym styka się człowiek bezpośrednio i pośrednio, w instytucjach wychowawczych intencjonalnych i nieintencjonalnych, kształtuje jego doświadczenia i świadomość, wpływa na orientację życiową i wybór wartości.

Dlatego też system szkolny (od przedszkola do szkół wyższych) stanowi jedną część składową całkowitego systemu oświaty i wychowania, a dzięki temu, że w uczestnictwie społecznym dokonuje się także proces edukacyjny można mówić o kształceniu i wychowaniu równoległym (obejmującym wszystkie instytucje pozaszkolne) i poszkolnym.

Tak więc współczesny system oświaty i wychowania obejmuje obok systemu szkolnego, jako ważnej jego części, system wychowania równoległego i poszkolnego.

Tymi trzema torami edukacyjnymi od dawna przebiega proces kształcenia i wychowania, lecz nie był i jeszcze dzisiaj nie jest w pełni doceniany przez praktykę oświatową. W konsekwencji nauczyciele kierują procesem edukacji szkolnej tak, jakby wychowanie rozpoczynało się od szkoły oraz ograniczało się tylko do niej i do wieku szkolnego. Rzeczywistość edukacyjna jest jednak inna. Pozaszkolna społeczna baza kształcenia i wychowania towarzyszy człowiekowi przez całe życie. Pozaszkolne wpływy i oddziaływania wychowawcze w poszczególnych fazach ontogenezy człowieka były i są bardzo zróżnicowane i bogate a jednocześnie kształcą i wychowują.⁵

Przegląd faz rozwojowych człowieka w powiązaniu z licznymi wpływami i oddziaływaniami wychowawczymi wyraziście ukazuje, że oświata, to nie tylko szkoła, ale także cała pozaszkolna przestrzeń życiowa dzieci, młodzieży i dorosłego społeczeństwa. To szersze rozumienie oświaty i wychowania zmusza szkołę do modernizacji swej pracy, narzuca jej konieczność przyjęcia nowego stylu pracy na miarę potrzeb i oczekiwań społecznych.

Polski system oświaty i wychowania zakłada, że edukacja człowieka dokonuje się nie tylko w szkole w toku intencjonalnego procesu wychowawczego organizowanego przez nauczycieli profesjonalnych, ale także pod wpływem całkowitego

oddziaływania środowiska, w którym człowiek żyje i działa. Współcześnie pomiędzy tymi rodzajami wychowania nie można przeprowadzić ostrej granicy. Wychowanie szkolne i pozaszkolne (równoległe) łącznie stanowią dziś rzeczywistość wychowawczą bardzo zróżnicowaną i bogatą w bodźce.

Obecnie oprócz sieci szkół funkcjonuje stosunkowo liczna sieć pozaszkolnych instytucji oświatowo-wychowawczych, opiekuńczych i kulturalnych łącznie z coraz powszechniejszym oddziaływaniem środków masowego komunikowania, co w konsekwencji powoduje znaczne rozszerzenie się systemu oświatowego (społecznej infrastruktury kształcenia, wychowania i opieki).

Całościowe podejście do systemu oświaty i wychowania zobligowało nas do szerszego rozumienia procesu edukacyjnego, który dokonuje się nie tylko w ramach wychowania intencjonalnego organizowanego przez wychowawców profesjonalnych w szkole, ale także pod wpływem całościowego oddziaływania środowiska i działalności człowieka.

Wychodząc z tego założenia zajęliśmy się badaniem "funkcjonowania i kierunków rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświatowym".

Na podstawie literatury naukowej i własnych przemyśleń oraz badań empirycznych przyjęliśmy, iż edukacja równoległa charakteryzuje się następującymi cechami: 1. Obejmuje kształcenie i wychowanie równoległe do edukacji szkolnej (i pozaszkolnej); 2. Ma charakter zarówno intencjonalny (planowy, zamierzony), jak również nieintencjonalny (incydentalny, niezamierzony, przypadkowy, okazjonalny); 3. Sprawcami równoległej edukacji intencjonalnej mogą być jednostkowe i zbiorowe siły społeczne: jednostki i grupy ludzkie, instytucje i placówki zajmujące się edukacją bezpośrednio i pośrednio, a także inne formy życia zbiorowego stanowiące środowisko wychowawcze; 4. Sprawcami równoległej edukacji nieintencjonalnej może być środowisko społeczne (np. grupa społeczna, przypadkowo spotkana osoba), środowisko kulturowe (np. wystawa, afisz, hasło), środowisko techniczne w domu, szkole itp., środowisko przyrodnicze (np. klimat, zieleń, las, gleba), ale mogą być także instytucje i placówki zajmujące się wychowaniem bezpośrednio i pośrednio; 5. Edukację równoległą jako trwały układ systemu oświaty cechuje otwartość na wzajemne oddziaływanie i modyfikacje zewnętrzne (makrosystemowe); 6. W porównaniu z obowiązkową, dyrektywną i sformalizowaną edukacją szkolną (a także po części edukacją pozaszkolną) tor równoległych oddziaływań edukacyjnych tworzy zasadniczo odmienne warunki rozwoju w zakresie: a) ukierunkowania (potrzeby indywidualne, atrakcyjność celów, wewnętrzność), b) organizacji (dobrowolność, różnorodność ofert – form, mniejszy stopień sformalizowania) oraz aktywności podejmowanej przez podmiot w danym układzie; 7. Edukacja równoległa stwarza szczególnie młodej generacji

możliwość wyboru innej drogi edukacyjnej (np. w zestawieniu z edukacją szkolną);
 8. Efekty edukacji równoległej ujawniają się w jednostkach i grupach społecznych czyli w ich rozwoju intelektualnym, moralnym, kulturowym i fizycznym;
 9. Ukształtowane cechy osobowości i przyswojone wiadomości mogą być pożądane lub niepożądane w stosunku do przyjętego ideału człowieka, jako punktu odniesienia. Tak więc edukacja równoległa może mieć charakter eufunkcji i dysfunkcji.

Edukację równoległą rozumiemy w dwóch znaczeniach: węższym i szerszym.

W znaczeniu węższym "edukacja równoległa" to "kształcenie i wychowanie pozaszkolne", jako układ placówek wychowania poza szkołą, obejmujący swym oddziaływaniem określoną część dzieci i młodzieży (np. rodzinę).

W znaczeniu szerszym edukacja równoległa, to całokształt wpływów i oddziaływań zarówno planowych jak i samorzutnych (okazjonalnych) na dzieci, młodzież (i dorosłych) w różnych dziedzinach ich życia i działalności w warunkach pozaszkolnych.

Aby ukazać funkcjonowanie i rozwój edukacji równoległej w polskim systemie oświatowym zajęliśmy się analizą oddziaływań i wpływów kształtujących człowieka (szczególnie dzieci i młodzież, w warunkach życia szkolnego i pozaszkolnego, ale tylko w takim zakresie, gdy były one wynikiem działalności instytucji czy nauczycieli nieprofesjonalnych spoza szkoły jako instytucji).

Przyjęliśmy, że obok edukacji szkolnej (obligatoryjnej) funkcjonuje poza jej murami edukacja równoległa (nieobligatoryjna, nieformalna), która skupia zarówno planowe, jak i samorzutne, okazjonalne oddziaływania kształtujące człowieka.

Podstawowymi elementami tej edukacji są: a) ośrodki wychowania naturalnego (rodzina, grupy rówieśnicze, sąsiedztwo); b) placówki opieki wychowawczej nad dziećmi i młodzieżą (np. domy dziecka, zakłady wychowawcze, internaty, rodziny zastępcze); c) placówki wspomagające rozwój dzieci i młodzieży (np. świetlica, kluby, domy kultury, tereny zabaw, zespoły zainteresowań, kolonie); d) instytucje bezpośredniego upowszechniania kultury i sztuki (np. kino, teatr, muzyka, prasa, wydawnictwa); f) instytucje społeczne (np. stowarzyszenia i organizacje społeczne, kościół); g) instytucje organizujące działalność wychowawczą na tle działalności podstawowej (np. zakłady pracy).

Tak więc głównym przedmiotem badań była analiza funkcjonowania edukacji równoległej jako całości oddziaływań i wpływów wychowawczych (naturalnych, bezpośrednich i pośrednich) zachodzących (występujących) w poszczególnych instytucjach, placówkach, grupach społecznych i środowiskach pozaszkolnych. Wychodzimy z założenia, że te instytucje (środowiska) tworzą swoiste warunki edukacyjne mające wpływ na rozwój ontogenetyczny człowieka.

W trakcie badań długofalowych podjęliśmy próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania: 1) Jaki jest stan edukacji równoległej w drugiej połowie lat osiemdziesiątych? 2) W jakim zakresie efekty edukacji równoległej ujawniają się w jednostkach i grupach społecznych? 3) Jakie są możliwości modernizacji i innowacji edukacji równoległej, aby dobrze służyła narodowemu dziedzictwu i zaspokajała oraz kształtowała potrzeby poznawcze, moralne, kulturowe i fizyczne poszczególnych jednostek i grup ludzkich?

Pytania szczegółowe, jakie postawiliśmy środowisku naukowemu podejmującemu problematykę funkcjonowania i rozwoju edukacji równoległej dotyczyły następujących spraw:⁶

1. Czy i w jakim zakresie środowiska naturalne (rodzina, nieformalne grupy rówieśnicze) stwarzają warunki edukacyjne wspomagające rozwój dzieci i młodzieży?
2. W jakim zakresie placówki wspomagające rozwój dzieci i młodzieży spełniają funkcje kształcenia i wychowania równoległego?
3. Jakie jest znaczenie edukacyjne i ludyczne instytucji bezpośredniego upowszechniania kultury i sztuki?
4. Jaka rolę spełniają instytucje i środki masowego komunikowania w procesie edukacji równoległej?
5. Czy i w jakim stopniu instytucje, organizacje i stowarzyszenia społeczne tworzą warunki edukacyjne?
6. Czy i w jakim stopniu włączają się w proces edukacji równoległej ośrodki organizujące działalność wychowawczą na tle ich działalności podstawowej?
7. Jakie różnice występują w systemach edukacji równoległej jako "układzie możliwości" (społecznych warunków edukacyjnych) w typowych środowiskach edukacyjnych Polski?
8. W jakim zakresie doświadczenia edukacji równoległej różnicują osiągnięcia badanych uczniów w zakresie: osiągnięć szkolnych, poziomu rozwoju intelektualnego i poziomu rozwoju społeczno-moralnego?
9. Jaka jest gotowość wywiązywania się z zadań w pełnieniu ról społecznych dzieci i młodzieży poddanej wpływom edukacji równoległej?
10. Czy i dlaczego szkoła może i powinna być placówką przygotowującą do uczestnictwa dzieci i młodzieży w formach edukacji równoległej oraz jak szkoła wykorzystuje (może i powinna) wpływy edukacji równoległej w realizacji programu nauczania i wychowania szkolnego? Jakie są możliwości szkoły w zakresie przygotowania uczniów do korzystania (pobierania informacji) z wpływów edukacji równoległej.

11. Jak planować i organizować siły społeczne w lokalnym środowisku wychowawczym?

Badania miały charakter pedagogiczny. Podstawową metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. Zastosowano różnorodne techniki badawcze, jakimi posługują się nauki zajmujące się różnymi aspektami wychowania: inwentarze osobowości, teksty, techniki socjometryczne, wywiady, ankiety, obserwacje (bezpośrednie, pośrednie, uczestniczące), analizy dokumentacji, treści programowe i inne.

Techniki te umożliwiły uzyskanie danych o charakterze ilościowym i jakościowym. Stopień ich zastosowania w badaniach był częściowo zróżnicowany w zależności od specyfiki problemu badawczego. Ten czynnik zadecydował także o tym, że wykorzystano różne narzędzia badawcze, tj. kwestionariusze wywiadu, arkusze obserwacji, dyspozycje do analizy dokumentacji, treści programów i in.

Poszczególne zadania badawcze były realizowane na wspólnym terenie społeczno-przestrzennym. Obiekt i teren badań określono według kryteriów poziomu urbanizacji i uprzemysłowienia oraz według kryteriów ekologicznych, funkcjonalnych i socjologicznych (szczegóły w programie).⁷

Szczegółowe wyniki badań zostały przedstawione w publikacji zbiorowej (E. Trempała: *Edukacja równoległa. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*. Bydgoszcz 1990 s. 300).

Poszczególne opracowania tam zawarte stanowią syntezę wyników badań.

1. T. Hejnicka-Bezwińska (*Kondycja edukacyjna społeczeństwa II połowy lat osiemdziesiątych*) prezentuje pomiar ilościowy zróżnicowania społecznych warunków edukacyjnych w aspekcie dostępności, uczestnictwa i wykorzystania poszczególnych ogniw systemu edukacyjnego (system edukacji szkolnej i równoległej) oraz pomiar jakościowy wybranych aspektów edukacyjnych: a) płaszczyzn zaangażowania społecznego uczestników procesu edukacyjnego (młodzieży, nauczycieli, rodziców) i b) orientacji życiowej młodzieży kończącej szkołę podstawową.
2. J. Trempała (*Rozwój psychiczny dziecka w warunkach edukacji równoległej*) zajmuje się określeniem znaczenia, jakie ma uczestniczenie w edukacji równoległej do oddziaływań szkoły dla rozwoju psychicznego młodzieży w okresie dorastania. Podjął próbę opisanie związków zachodzących między aktywnością edukacyjną przejawianą przez młodzież w okresie dorastania w różnych instytucjach pozaszkolnych a wybranymi aspektami rozwoju poznawczego i moralnego tej młodzieży.
3. R. Ossowski (*Znaczenie edukacji równoległej dla kształtowania się zadaniowego funkcjonowania dzieci i młodzieży*) ukazuje możliwości przetwarzania w procesie edukacji równoległej wymagań społecznych związanych z pełnieniem ról rodzinnych, zawodowych i uczestnictwa w szerszym życiu społecznym w

zadania osobiste, a więc w poczuciu własnych intencji, pragnień i powinności. W treści opracowania znajdujemy określenie czynników wywierających wpływ na efektywność przekształcania wymagań społecznych w zadania osobiste.

4. A. Tchorzewski (*Funkcjonowanie wychowawcze środowisk naturalnych*) podjął próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania: a) Czy i w jakim stopniu środowisko rodzinne dziecka - ucznia kl. VIII wpływa na jego start edukacyjny, czyli na przekroczenie progu szkoły podstawowej i wybór w dziewiątym roku nauczania takiego, a nie innego typu szkoły ponadpodstawowej? b) Czy i w jakim stopniu wpływ ten jest zróżnicowany i zależny od stopnia zurbanizowania i uprzemysłowienia lokalnego środowiska edukacyjnego (stanowiącego teren badań)? c) Czy i w jakim stopniu współczesny system szeroko pojętej edukacji wspomaga rodzinę, przyczyniając się tym, samym do lepszego spełniania przez nią funkcji socjalizacyjno-wychowawczej oraz pełniejszego rozwoju osobowości dorastającego pokolenia? Ponadto prezentuje wyniki badań w postaci zwięzłej ekspertyzy dotyczącej stanu zaspokojenia potrzeb społecznych i kształtowania się stosunków społecznych w grupach rówieśniczych oraz ich roli w rozwoju edukacyjnym grupy i jej członków.

5. M. Kuchcińska (*Działalność placówek wspomagających rozwój dzieci i młodzieży*) prezentuje diagnozę (i prognozę) funkcjonowania i kierunków rozwoju placówek wspomagających rozwój dzieci i młodzieży. Przedstawia ilościową i jakościową analizę funkcjonowania takich placówek i instytucji jak harcerstwo, świetlice, koła zainteresowań, kluby sportowe, biblioteki i czytelnie dziecięce i młodzieżowe oraz wczasowanie. Ponadto podejmuje teoretyczne (także praktyczne) przesłanki projektowania ulepszeń działalności pozaszkolnych placówek wspomagających rozwój dzieci i młodzieży.

6. T. Bierkowski (*Działalność edukacyjna placówek upowszechniania kultury*) prezentuje diagnozę (i prognozę) placówek upowszechniania kultury powszechnie dostępnej dla dzieci i młodzieży. Z wielu różnorodnych placówek Autor ukazuje funkcjonowanie: a) placówek przeznaczonych tylko dla dzieci i młodzieży uczącej się (pałace młodzieży i młodzieżowe domy kultury, a więc placówki podległe resortowi edukacji narodowej); b) placówki upowszechniania kultury przeznaczone dla młodzieży pracującej i dorosłych, do których także mają dostęp dzieci i młodzież (placówki te prowadzone są przez różnych gestorów).

7. E. Rogalski (*Powszechna edukacja muzyczna w wychowaniu równoległym*) analizuje stan pozaszkolnej powszechnej edukacji muzycznej w Polsce - (formy i treści upowszechniania muzyki, zakres i siłę oddziaływania na młodzież) oraz podaje propozycję działań, które mogą mieć wpływ na zwiększenie skuteczności funkcjonowania instytucji upowszechniających muzykę...

8. J. Rulka (*Rola środków masowego komunikowania w edukacji równoległej*) omawia wybrane problemy środków masowego komunikowania (telewizji, radia, prasy, filmu i

innych mediów) w procesie edukacji równoległej młodzieży. Akcentuje szczególnie edukację poprzez środki masowego komunikowania jako jednej z ważnych dróg zdobywania świadomości kulturalnej przez dzieci i młodzież. 9. J. Frątczak (*Rola stowarzyszeń społecznych w Polsce*) przedstawia diagnozę roli, tj. miejsca i funkcji w systemie edukacji równoległej organizacji i stowarzyszeń jako instytucji społecznych oraz proponuje projekt zmian - modernizacji i innowacji infrastruktury organizacyjnej, funkcjonalnej, społecznej, materialnej i działań opiekuńczo-wychowawczych. 10. I. Kropińska (*Funkcjonowanie służby zdrowia w edukacji równoległej ze szczególnym uwzględnieniem edukacji zdrowotnej*) zasadniczy akcent rozważań położyła na humanistyczne funkcje medycyny w ich szerokich związkach z wychowaniem zdrowotnym. 11. E. Trempała (*Edukacja szkolna w odniesieniu do edukacji równoległej*) zajmuje się analizą funkcjonowania szkoły w odniesieniu do edukacji równoległej. Ukazuje stosunek nauczycieli do instytucji pozaszkolnych, uczestnictwo w nich dzieci i młodzieży oraz sygnalizuje sposoby i możliwości przygotowywania uczniów do aktywnego uczestnictwa w edukacji równoległej, wykorzystywania (spożytkowania) oferty edukacji nieszkolnej w realizacji programu nauczania i wychowania szkolnego oraz współdziałania szkoły z instytucjami pozaszkolnymi. W treści rozprawy sygnalizuje (wybiórczo) zarysowującą się nową rolę szkoły w aspekcie szerszego rozumienia procesu edukacyjnego. 12. B. Smolińska-Theis (*Planowanie i organizacja sił społecznych w lokalnym środowisku wychowawczym*) analizuje problematykę edukacyjną małego miasta. W rozprawie podejmuje próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania badawcze: a) Jakie problemy wychowawcze występują w badanym miasteczku i jak środowisko postrzega te problemy? b) Czy istnieje możliwość włączenia się różnych grup społecznych do rozwiązywania problemów środowiska? c) W jakim zakresie środowisko przez samoorganizację rozwiązuje swoje problemy?

Treść dziewięciu opracowań dotyczy diagnozy i prognozy funkcjonowania i kierunków rozwoju instytucji edukacji równoległej oraz funkcjonowania szkoły w odniesieniu do edukacji pozaszkolnej. Dwie rozprawy zawierają analizę rozwoju poznawczego i moralnego dzieci i młodzieży w warunkach edukacji równoległej oraz gotowość wywiązywania się młodzieży szkolnej z zadań w pełnieniu ról społecznych (pod wpływem i oddziaływaniem edukacji równoległej). Jedno opracowanie zawiera problematykę związaną z planowaniem i organizacją sił społecznych w lokalnym środowisku wychowawczym.

Badania nad funkcjonowaniem i kierunkami rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania, które w ostatnich latach zostały podjęte, przypadły na okres dużych zmian jakie dokonały się i dalej dokonują w Polsce.

Te zmiany o charakterze ekonomiczno-politycznym nie pozostały bez wpływu na całokształt życia społecznego w Polsce. Dużemu przewartościowaniu uległo wiele sfer życia społecznego, w tym również sfera oświaty i wychowania. Dzisiaj w warunkach daleko idących zmian, dominująca rola szkoły oraz model jednolitych i masowych organizacji dziecięcych i młodzieżowych podporządkowanych szkole a funkcjonujących na zasadzie odgórnie wydawanych dyrektyw i nakazów stracił na aktualności. Niewydolność takiego układu spowodowała, iż edukacja równoległa, a więc działania o charakterze kształcącym i wychowawczym odbywające się równoległe do edukacji szkolnej, a podejmowane przez nieszkolne instytucje, wyprzedzają dziś szkołę tradycyjną co do treści i metod działania oraz zmuszają ją do dokonywania zmian. Zaś sam obraz szkoły jednolitej, zunifikowanej, również zmienia się mocno. Powstające liczne szkoły społeczne, prywatne czy wyznaniowe nie reprezentują już jednolitego i takiego samego programu pracy. Niektóre szkoły stając się szkołami autorskimi dostosowują się swoim programem do potrzeb i wymogów społeczności je powołującej. Edukacja równoległa zaś, ta która odbywa się poza szkołą, wybiega poza program szkoły, staje się bardziej czuła na zmiany dokonujące się w świecie. W konsekwencji szeroko rozumiany system edukacji uległ i nadal ulega dużym przemianom. Zmiany nie ograniczają się tylko do szkoły, lecz obejmują także wiele pozaszkolnych instytucji społecznych, które w tym systemie odgrywają istotną rolę i współwyznaczają jego efekty. Edukacja równoległa, jako nieobligatoryjna forma kształcenia i wychowania, oferując atrakcyjny i ciekawy program przyciąga do uczestnictwa w niej bardziej aniżeli placówki oświaty oficjalnej (obligatoryjnej). Coraz wyraźniej jednak dostrzegana jest rozbieżność wpływów edukacyjnych w zakresie kształcenia i wychowania młodej generacji. Powstają one z jednej strony na podłożu niewydolności i niezadowolenia z oficjalnego systemu edukacji, z drugiej zaś - w wyniku poszerzania się alternatywnych źródeł informacji (edukacji równoległej). W efekcie młodzież wychowuje się poprzez dwa tory kształcenia i wychowania (szkolny i pozaszkolny). Te dwa "obiegi edukacyjne" wzbogacają społeczną bazę kształcenia i wychowania młodego pokolenia. Sytuacja ta zmusza wręcz instytucje edukacji równoległej i edukacji szkolnej do zintegrowanych działań na rzecz wspólnego wychowania. Nie chodzi tu jednak o uniformizację wychowania, lecz o zorganizowaną współpracę, tak by działania wychowawcze wzmacniały się i wzajemnie uzupełniały. Proces ten musi się dzisiaj odbywać na nowych i innych zasadach, aby dobrze służył nadrzędnym celom społecznym, bowiem nadszedł czas, który wymaga "nowego myślenia" i "nowego działania" - rewizji wielu dotychczasowych teorii i sposobów rozwiązań. Edukacji równoległej potrzebne są nowe poszukiwania i "uruchamianie" nowych i dynamicznych sił społecznych, mechanizmów ekonomicznych i społecznych, aby

zaowocowała systemem dobrym, lepszym, zgodnym z oczekiwaniami społecznymi. Jest to tym bardziej ważne, że wychowanie równoległe, oprócz wielu walorów wychowawczo-pozytywnych, pociąga za sobą także pewne trudności, które powinny być charakteryzowane na bieżąco i rozwiązywane zgodnie z potrzebami społeczeństwa. A to przede wszystkim dlatego, że w tym rozumieniu całość wpływająca i oddziałująca na człowieka nie jest systemem w pełni zorganizowanym, jest całością niejednorodną i złożoną z licznych elementów niespójnych. Czynnikiem łączącym poszczególne elementy są jednostki i grupy ludzkie poddawane zróżnicowanym wpływom całego środowiska życia. W takim rozumieniu edukacja równoległa (jako jeden tor całkowitego systemu oświaty i wychowania) funkcjonuje eufunkcjonalnie i dysfunkcjonalnie. Chodzi tu o pozytywne i negatywne aspekty edukacji równoległej z punktu widzenia pożądaných potrzeb społecznych, bowiem dzieci i młodzież podlegają oddziaływaniom, które niejednokrotnie są sprzeczne z celami wychowania oraz nie zawsze sprzyjają realizacji tych celów. Przykładem może być niekorzystna atmosfera wychowawcza w rodzinie, która może hamować normalny rozwój intelektualny i emocjonalny dzieci, co w konsekwencji może być przyczyną ich wykołajenia się itp.

Aby edukacja równoległa spełniła swoje zadania, odpowiadając jednocześnie na faktyczne i rzeczywiste zapotrzebowanie społeczne, potrzeba wielu badań funkcji założonej i rzeczywistej poszczególnych elementów wychowania równoległego. Zbadanie ich wpływu na rozwój człowieka powinno uwzględniać szczególnie aspekty działalności merytorycznej, gdyż ona rzeczywiście wychowuje. Faktycznie wiele instytucji, organizacji i zbiorowości powołanych do realizacji zadań edukacyjnych lub realizujących je jako skutki uboczne nie zdaje sobie sprawy z oświatowych i wychowawczych wyników swoich poczynają (J. Szczepański, *Refleksje...*, 1973. *Rzecz o nauczycielach* 1975). Te i inne problemy wymagają pogłębionych badań zarówno o charakterze diagnostycznym jak i prognostycznym. Trzeba bowiem najpierw szeroko rozumianą rzeczywistość edukacyjną rozpoznać, by potem móc budować dobre i trafne projekty odpowiadające potrzebom tejże rzeczywistości. Taki właśnie charakter i taki kierunek miały badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej CPBP 08-17-III. Najogólniej ujmując były to właśnie badania o charakterze diagnostycznym i prognostycznym. Chodziło w nich zarówno o określenie stanu edukacji równoległej (a więc tego jaki jest jej model, uwarunkowania, sprzężenia), o określenie tego w jakim zakresie efekty edukacji równoległej ujawniają się w jednostkach i grupach społecznych i na koniec jakie są możliwości innowacji edukacji równoległej.

Interesujące nas badania nad funkcjonowaniem i kierunkami rozwoju edukacji równoległej w Polsce zaowocowały, poza dostarczeniem określonej wiedzy,

pewnymi propozycjami w tym względzie. Wyniki badań diagnostycznych ukazują nam dzisiaj dużą złożoność problemu edukacji równoległej, przy niewątpliwym jednak jej wpływie jaki odgrywa ona w dzisiejszej edukacji w ogóle.

Oto kilka refleksji ogólnych jakie wylaniają się z badań:

1. Edukacji równoległej należy przypisać coraz większe znaczenie, szczególnie w życiu dzieci i młodzieży. Przemawiają za tym stwierdzeniem następujące fakty: a) Niektóre instytucje pozaszkolne swoją atrakcyjnością zajęć oraz aktualnością proponowanej wiedzy i informacji prowokują uczestników do wyboru różnorodnych form pracy i treści kształcących. Wiele ośrodków, oprócz dostarczania licznych interesujących informacji, uczą lub też utwierdzają młodzież w przekonaniu, że istnieje kilka sposobów rozumienia rzeczy lub zjawisk w przeciwieństwie do szkoły, która preferuje zwykle jeden sposób rozumienia wiedzy; b) Instytucje są skuteczne dzięki powszechności, intensywności i trwałości oddziaływań. Niektóre doraźne wpływy pozostawiają trwalszy ślad w osobowości dzieci i młodzieży aniżeli niektóre lekcje szkolne; c) Bogata i intratna oferta edukacyjna umożliwia jednostkom i grupom wybór programów stosownie do odczuwanych potrzeb i zainteresowań; d) Wnosi wiele wartości obiektywnych, które rozszerzają środowisko życia, co w konsekwencji umożliwia współdziałanie i zrozumienie; e) Aktywność młodzieży związana z ich edukacją szkolną dominuje w budżecie czasu pozaszkolnego; f) Uczestnictwo w edukacji równoległej wspiera pozytywnie efekty podejmowanej przez dziecko nauki szkolnej szczególnie w zakresie rozwoju poznawczego (stanowi obszar alternatywnych oddziaływań edukacyjnych kompensujących deficyty lub niedostatki edukacji szkolnej), a konstruktywne zaangażowanie się młodzieży w pozaszkolną aktywność edukacyjną wiąże się ze wzrostem ich poziomu rozwoju moralnego (rozwojowi moralnemu sprzyjają kontakty z rówieśnikami na terenie instytucji pozaszkolnych).

2. Pozaszkolne usługi edukacyjne rozszerzają się i będą nadal wzrastały. Wynika to przede wszystkim z ustawicznego wzrostu wiedzy, dlatego też należy młodzież tak przygotować, aby mogła samodzielnie zdobywać wiedzę przez samokształcenie i w pełni korzystać z ośrodków wychowania równoległego, które stają się o wiele rozleglejsze od wymiaru systemu szkolnego. Nowy kompleks oświatowy nie powinien rozwijać się jednak drogą dodawania do siebie elementów, a winien raczej tworzyć sieć, która przeobrazi się w zwartą i zorganizowaną całość.

3. Aktualnie wychowanie równoległe znajduje się na etapie przeobrażeń. Przechodzi daleko idące zmiany w formach i treściach. Jest to konsekwencja zmian jakie dokonują się w całym społeczeństwie. Poszczególne działania nie zawsze mają wyraźnie określony cel lub też w świetle zadań ogólnowychowawczych wytyczają sobie cel minimalistyczny. Badania wskazują, że wychowanie równoległe może i

powinno realizować cele wyższe i szersze, ażeby coraz bardziej efektywnie mogło wpływać na wielostronny rozwój człowieka. Nie będzie to możliwe, jeżeli poszczególne instytucje społeczne będą zarządzane centralnie, będą posiadały uniwersalny profil i nie będą świadome celu swojej pracy, zlekceważą dobór treści i form działalności oraz będą realizowały swoje zadania w oderwaniu (izolacji) od licznych pozostałych ośrodków wychowawczych i uwarunkowań środowiskowych. W rezultacie będą robić wszystko w sposób przypadkowy, okazjonalny, nie licząc się z potrzebami konkretnego środowiska i działalnością innych ośrodków wychowawczych. Taka praca będzie powierzchowna, formalna i nie wyzwoli rezerw wychowawczych.

4. Obecnie funkcjonujący nieszkolny sektor oświaty (a także system szkolny) należy ocenić raczej krytycznie: a) Jest on nadal nadmiernie zunifikowany i scentralizowany oraz podporządkowany ideologicznym interesom państwa, co w konsekwencji zamyka jednostkę na działania innowacyjne i autonomiczne. Jest to tym bardziej niekorzystne na tle żywych dzisiaj tendencji manifestowania przez młodzież potrzeby pluralizmu w organizacji czasu wolnego oraz jego wykorzystania. Sytuacja ta w konsekwencji prowadzi do potrzeby dopracowania się nowej "ideologii wychowania" promującej rozwój jednostki do najwyższych możliwych poziomów i rozwój życia jako zadania autonomicznie rozwiązywanego. Celem wychowania powinno być osiągnięcie takiego stanu rozwoju jednostki, w którym jest ona zdolna do samoorganizacji własnej aktywności, czyli źródło aktywności nie powinno tkwić tylko w wymaganiach społecznych, lecz w niej samej czyli w zadaniach osobistych. Stan taki osiąga się wówczas, gdy wymagania zewnętrzne zostają uwewnętrznione. Z kolei potrzebą i motorem rozwoju jest własna aktywność konstrukcyjna przedmiotu będąca funkcją indywidualnego zapotrzebowania na doświadczenie i kompetencje jednostki do korzystania z tych doświadczeń (nabywania nowych i uaktualnianie minionych). Tak więc aktywność własna jednostki, jej autonomiczność staje się dzisiaj naczelnym postulatem leżącym u podstaw edukacji równoległej (także edukacji szkolnej i pozaszkolnej), która będąc nieobligatoryjną umożliwia swobodny wybór spośród ofert, którymi dysponuje; b) Oferty edukacji równoległej i uczestnictwo w niej młodzieży jest bardzo zróżnicowane. Zależy to od poziomu zurbanizowania i uprzemysłowienia regionu oraz od stopnia przygotowania młodej generacji do korzystania z pozaszkolnych źródeł wiedzy. Łączy się to z uświadomieniem potrzeby lepszego wykorzystania istniejących placówek, uruchomienia nowych a szczególnie utrzymania ich stanu zwłaszcza w dzisiejszej słabej sytuacji ekonomicznej kraju; c) Efektywność edukacji równoległej jest w dużym stopniu zależna od ludzi jako organizatorów czy animatorów kształcenia i wychowania, czyli od wychowawców profesjonalnych i nieprofesjonalnych (szkolnych i nieszkolnych). Nauczyciele zawodowi są dobrze

przystosowani do funkcjonowania w scentralizowanym systemie edukacyjnym (są czynnikiem uniformizacji), a taki chyli się ku upadkowi. Z kolei wychowawcy społeczni także lepiej podejmują działania wychowawcze według dyrektyw ustalonych odgórnie. Ta sytuacja sprawia, że przestają oni być jednocześnie “źródłem i generatorem” zmian innowacyjnych edukacji. Pojawia się więc pilna potrzeba “reeducacji” ludzi profesjonalnie i nieprofesjonalnie zajmujących się wychowaniem, aby zechcieli i umieli pracować w warunkach zdecentralizowanego systemu edukacyjnego; d) Edukacja równoległa funkcjonuje w odniesieniu do edukacji szkolnej, a zatem uspołecznienie edukacji musi objąć również szkołę jako jeden z elementów systemu edukacyjnego w ogóle. Nie będzie bowiem można mówić o uspołecznieniu edukacji równoległej jeżeli nie nastąpi uspołecznienie edukacji szkolnej. Tym bardziej, że tradycyjny system szkolny jest edukacyjnie niewydolny. W warunkach zmiany ustrojowej (demokratyzacji stosunków społecznych) scentralizowany system edukacyjny jest niefunkcjonalny, a w pewnym zakresie nawet dysfunkcjonalny. Szkoła nie może zamykać swych bram przed innymi instytucjami, ale także powinna z nimi współdziałać i przygotowywać młodzież do uczestnictwa w nich m.in. poprzez rozwijanie myślenia problemowego, humanistycznego, globalnego i alternatywnego; wdrażanie uczniów do samorozwoju; rozwijanie motywacji do aktywnego uczestnictwa społecznego; kształtowanie umiejętności dokonywania wyborów i podejmowania decyzji w różnych sytuacjach życiowych; kształcenie języka i technik wzajemnego komunikowania się; kształcenie nawyków i chęci korzystania z bibliotek, czytelni, muzeów, wystaw; klasyfikowanie wiedzy itp. Podobnie aktywnej postawy oczekuje się również od nauczycieli tak, by proces wychowania w szkole uspołecznionej był “żywy” i obustronnie rozwijający. Uspołecznienie szkoły jest zadaniem bardzo ważnym zwłaszcza ze względu na relacje i ważność tej relacji w jakiej szkoła pozostaje w stosunku do rodziny i całego środowiska lokalnego, tzn. do wszystkich instytucji pozaszkolnych w skali mikro i makro; e) Wspomniana już trudna sytuacja ekonomiczna kraju nakazuje lepsze wykorzystanie i zintensyfikowanie działalności pozaszkolnych placówek już istniejących lub też wyzwala inicjatyw w zakresie uruchamiania nowych, na które istnieje zapotrzebowanie społeczne. W środowiskach miejskich i wiejskich, a szczególnie tam, gdzie różnego rodzaju siły społeczne są zbyt słabe i nie gwarantują właściwej działalności placówki, to organizacja wychowania pozaszkolnego powinna być przedmiotem troski szkoły i samorządów terytorialnych.

5. Podstawowe elementy edukacji równoległej (ośrodki wychowania naturalnego, placówki opieki wychowawczej, placówki wspomagające rozwój, instytucje bezpośredniego upowszechniania kultury i sztuki, ośrodki masowej komunikacji, instytucje i organizacje społeczne, instytucje organizujące działalność wychowawczą

na tle działalności podstawowej) funkcjonują w sposób bardzo zróżnicowany. Uczestnictwo młodzieży w tych placówkach jest obecnie także niskie w niektórych regionach kraju. Fakt ten należy traktować jako okres przejściowy wynikający z przeobrażeń społecznych i ekonomicznych dokonujących się w kraju. Czy zmiany zachodzące w funkcjonowaniu edukacji równoległej będą pozytywną odpowiedzią na oczekiwania społeczne? Czy doprowadzą one proces edukacji równoległej na wyższy, lepszy poziom funkcjonowania i realizacji swoich zadań? W perspektywie tych pytań bardzo ważne wydają się rozważania, analizy i propozycje odnośnie rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania lat dziewięćdziesiątych, które przedstawiono w kilku publikacjach i licznych raportach z badań.⁸ Ich treść nie pretenduje w pełni do prac systematyzujących czy w pełni reprezentatywnych dla problematyki edukacji równoległej. Zamieszczone diagnozy i prognozy mogą stanowić początek szerszej dyskusji naukowej dającej impuls do podejmowania bardziej poszerzonych i pogłębionych badań nad społecznym środowiskiem kształcenia i wychowania jednostek i grup ludzkich. Mogą one także być wykorzystane przez pracowników administracji oświatowej, osoby zajmujące się wychowaniem w środowisku pozaszkolnym a szczególnie przez nauczycieli szkolnych i wychowawców nieszkolnych.

Spodziewamy się, iż nasze badania wyzwolą większe zainteresowania edukacją równoległą oraz pobudzą do zintensyfikowania zmian i ulepszeń w zakresie jej funkcjonowania, co w konsekwencji może podnieść skuteczność działań pedagogicznych w szkole i pozaszkolnym środowisku społecznym.

Przypisy

- 1 Informacja syntetyczna o przebiegu badań prowadzonych w grupie tematycznej. III. CPBP - *Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*.
- 2 J. Szczepański: *Spoleczne uwarunkowania rozwoju oświaty*. Warszawa 1989.
- B. Suchodolski: *Wychowanie i strategia życia*. Warszawa 1983.
- 3 S. Kowalski: *Podejście systemowe w badaniach środowisk wychowawczych*. W: „Studia Pedagogiczne” T. XLVII. *Doskonalenie funkcjonowania systemu wychowawczego w środowisku*, red. S. Kowalski, S. Wawryniuk, Wrocław 1984, s. 22.
- Funkcjonowanie systemu wychowawczego w środowisku*. T. XXXII, red. S. Kowalski, Wrocław 1974.
- 4 J. Szczepański: *Rzecz o nauczycielach w wychowującym społeczeństwie*. Warszawa 1975, s. 71.
- R. Wroczyński: *Edukacja permanentna*. Warszawa 1983, s. 91 i następne.
- 5 J. Szczepański: *Refleksje nad oświatą*. Warszawa 1973 s. 169.
- 6 Por. E. Trempała: *Program prac badawczych przyjętych do wykonania w latach 1986-1990*. Bydgoszcz 1986.
- 7 T. Hejnicka-Bezwińska: *Zróżnicowanie społecznych warunków edukacyjnych (W typowych środowiskach Polski drugiej połowy lat osiemdziesiątych)*. Bydgoszcz 1989, s. 8 i następne.
- 8 Publikacje zwarte i raporty szczegółowe (niektóre prace zostały opublikowane a inne znajdują się w Katedrze Pedagogiki Społecznej WSP w Bydgoszczy).

Literatura

A. Publikacje zwarte

- Bierkowski T.: *Ciągłość i zmiana funkcji placówek upowszechniania kultury w systemie edukacji równoległej*. 1990 s. 300.
- Edukacja równoległa. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania*. Pod red. E. Trempały. Bydgoszcz 1990 s. 300.
- Edukacja równoległa jako element globalnego systemu kształcenia i wychowania. Diagnoza i prognoza*. Pod red. E. Trempały. Bydgoszcz WSP 1988, s. 307.
- Frątczak J.: *Organizacje i stowarzyszenia społeczne jako środowisko wychowawcze*. Bydgoszcz 1988, s. 150.
- Frątczak J.: *Organizacje społeczne jako środowisko wychowawcze*. Bydgoszcz WSP 1990 s. 300.
- Funkcjonowanie i kierunki rozwoju edukacji równoległej w polskim systemie oświaty i wychowania. Problemy teoretyczne i metodologiczne badań*. Pod red. E. Trempały. Bydgoszcz WSP 1987, s. 292.
- Hejnicka-Bezwińska T.: *Orientacje życiowe uczniów klas ósmych szkoły podstawowej*. Bydgoszcz WSP 1990 s. 227.
- Hejnicka-Bezwińska T.: *Zróżnicowanie społecznych warunków edukacyjnych w typowych środowiskach edukacyjnych współczesnej Polski*. Bydgoszcz 1989, s. 250.
- Kropińska I.: *Funkcjonowanie służby zdrowia w edukacji równoległej ze szczególnym uwzględnieniem edukacji zdrowotnej*. Bydgoszcz WSP 1990, s. 220.
- Kuchcińska M.: *Placówki wspomagające rozwój dzieci i młodzieży*. Bydgoszcz 1989 s. 390.
- Rogalski E.: *Stan i kierunki powszechnego wychowania muzycznego w procesie edukacji równoległej*, Bydgoszcz 1990 s. 250.
- Rulka J.: *Środki masowego komunikowania w edukacji równoległej*. Bydgoszcz WSP 1990, s. 200.
- Smolińska-Theis B.: *Badanie i działanie. W poszukiwaniu metod organizowania środowiska wychowawczego*. Bydgoszcz WSP 1988, s. 201.
- Tchorzewski A.: *Funkcje edukacyjne szkoły. Uwarunkowania, skutki i perspektywy*. Bydgoszcz WSP 1990, s. 250.
- Trempała E.: *Pedagogiczna działalność wychowawców nieprofesjonalnych w środowisku szkolnym*. Bydgoszcz WSP 1988, s. 255.

B. Raporty złożone w maszynopisie

- Bierkowski T.: *Działalność edukacyjna placówek i powszechniania kultury w systemie edukacji równoległej*, s. 136.
- Błażejowski H.: *Zakład pracy produkcyjnej jako środowisko wychowawcze*, s. 112.
- Frątczak J.: *Organizacje społeczne i wychowawcze jako środowisko wychowawcze. Stan i prognozy działalności*, s. 20.
- Hejnicka-Bezwińska T.: *Orientacje życiowe uczniów klas ósmych*, s. 279.
- Hejnicka-Bezwińska T.: *Zróżnicowanie społecznych warunków edukacyjnych (1990)*, s. 161.
- Kropińska I.: *Funkcjonowanie służby zdrowia w edukacji równoległej*, s. 206.
- Kuchcińska M.: *Działalność placówek wspomagających rozwój dzieci i młodzieży*, s. 86.
- Ossowski R.: *Gotowość wywiązywania się z zadań w wypełnianiu ról społecznych wśród dzieci i młodzieży poddanej wpływowi edukacji równoległej*, s. 85.
- Rogalski E.: *Diagnoza i propozycje zmian i ulepszeń w zakresie form i treści upowszechniania muzyki*, s. 38.
- Rulka J.: *Stan funkcjonowania rzeczywistego środków masowego komunikowania w życiu dzieci i młodzieży*, s. 117.
- Tchorzewski A.: *Rodzina i grupy rówieśnicze jako środowisko wychowawcze*, s. 76.
- Tochowicz S.: *Funkcje oświatowo-wychowawcze aparatu państwowego*, s. 90.
- Trempała E.: *Edukacja szkolna w odniesieniu do edukacji równoległej. Poglądy, doświadczenia, propozycje*, s. 200.
- Trempała J.: *Rozwój poznawczy i moralny w warunkach edukacji równoległej*, s. 131.
- Więgiński Z.: *Funkcjonowanie placówek opieki wychowawczej dla dzieci i młodzieży*, s. 20.

Zusammenfassung

Der Beitrag bildet einen Bericht über den Verlauf und die Ergebnisse der Forschungen, die in Rahmen des Zentralprogramms zu Grundforschungen 08-17, im Themenbereich III u.d.T. "Das Funktionieren und die Entwicklungstendenzen der parallelen Bildung in dem polnischen Schul- und Erziehungssystem" durchgeführt wurden. Diese Forschungen wurden in den Jahren 1986-1990 im Fachbereich Sozialpädagogik der Pädagogischen Hochschule in Bydgoszcz mit der aktiven Beteiligung der Arbeiter aus den Fachbereichen Arbeitspädagogik Kultur und Bildung, Erziehungswissenschaft, Psychologie und der Pädagogischen Fakultät der Warschauer Universität angestellt. Die Ergebnisse der Forschungen, die in den Studien, Berichten und anderen Veröffentlichungen (vgl. Anmerkung 6) dargestellt wurden, betreffen:

- 1) den Bildungszustand der polnischen Gesellschaft in der II. Hälfte der 80-er Jahre;
- 2) die psychische Entwicklung des Kindes in den Bedingungen der parallelen Bildung;
- 3) die Bedeutung der parallelen Bildung für die Gestaltung des mit der Aufgabe verbundenen Funktionierens der Kinder und der Jugendlichen;
- 4) das Erziehungsfunktionieren der natürlichen Umwelt;
- 5) die Tätigkeit der Stellen, die die Entwicklung der Kinder und Jugendlichen unterstützen;
- 6) die Bildungstätigkeit der Stellen, die die Kultur verbreiten;
- 7) die verbreitete Musikbildung in der parallelen Erziehung;
- 8) die Rolle der Massenmedien;
- 9) die Rolle der Sozialvereine in Polen;
- 10) das Erziehungsfunktionieren der Gesundheitswesens;
- 11) die Schulbildung in bezug auf die parallele Bildung;
- 12) die Planung und Organisation der Sozialkräfte in dem lokalen Erziehungsmilieu.